

ANITA RAČÁKOVÁ

 <https://orcid.org/0000-0001-5694-5714>

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovakia

Tematyka ekologiczna w słowackim Państwowym Programie Nauczania dla szkół podstawowych (drugi etap edukacyjny)*

Ecological topics in the Slovak State Educational Program for primary schools (second educational level)

Abstract: In her article, Anita Račáková analyses how the Slovak State Educational Program for the 2nd level of primary schools incorporates topics related to climate, or, more precisely, to issues of the environment and its protection. Račáková enquires whether these topical issues have been addressed in the Program, in which educational areas and subjects they are handled, and in what form and to what extent. Her analysis shows that ecological and climatic topics have a dual status in programs for the 2nd level of primary schools. They are part of compulsory extracurricular education in the areas of Man and Nature, Man and Society, and the optional cross-sectional subject Ecological Education. These topics are also incorporated into the educational areas of Man and Values, Language and Communication, where they are used as a tool for developing the personality of students.

Keywords: educational areas, cross-cutting topics, environment, ecology, climate

Abstrakt: Artykuł jest poświęcony analizie słowackiego Państwowego Programu Nauczania dla szkół podstawowych pod kątem uwzględnienia w nim tematów związanych z klimatem, ewentualnie z szeroko rozumianych zagadnień dotyczących środowiska naturalnego i jego ochrony. Celem autorki było ustalenie, czy program zawiera tę aktualną problematykę, a jeśli tak, to w jakich obszarach i przedmiotach jest ona uwzględniana, w jakiej formie i w jakim zakresie. Na podstawie analizy stwierdzono, że tematyka ekologiczna i klimatyczna w słowackich programach nauczania dla drugiego etapu edukacyjnego jest częścią obowiązkowego nauczania ponadprzedmiotowego w obszarach Człowiek i przyroda oraz Człowiek i społeczeństwo lub fakultatywnego przedmiotu przekrojowego edukacja ekologiczna; wpisuje się też

* Niniejsze opracowanie powstało w ramach projektu VF nr 22020071 (grant strategiczny): *The V4 Humanities Education for the Climate. Diagnoses – Best Practices – Recommendations* (HEC). Projekt jest współfinansowany przez rządy Czech, Węgier, Polski i Słowacji w ramach Grantów Wyszehradzkich z Międzynarodowego Funduszu Wyszehradzkiego, którego misją jest propagowanie idei zrównoważonej współpracy regionalnej w Europie Środkowej.

w obszary Człowiek i wartości oraz Język i komunikacja, w ramach których jest narzędziem rozwijania osobowości ucznia.

Słowa kluczowe: obszary edukacyjne, tematy przekrojowe, środowisko, ekologia, klimat

Na Słowacji realizowany jest dwustopniowy, partycypacyjny model zarządzania edukacją. Nadrzędnym dokumentem jest Państwowy Program Nauczania (Štátny vzdelávací program), a hierarchicznie niższymi są szkolne programy nauczania (školské vzdelávacie programy), z jednej strony oparte na obowiązującym programie państwowym, z drugiej uwzględniające specyficzne lokalne i regionalne uwarunkowania i potrzeby edukacyjne. Szkolny program nauczania stanowi opcjonalną treść w programie nauczania każdej szkoły i może być realizowany w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły, które można wykorzystać w rozmaity sposób.

Państwowy Program Nauczania na Słowacji

Państwowy Program Nauczania (PPN) (słow. Štátny vzdelávací program, ŠVP) jest opracowywany i ogłaszany przez Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań i Sportu Republiki Słowackiej (Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky), określa najważniejsze zasady i cele polityki edukacyjnej państwa. W dokumencie tym wyznaczone są ogólne cele edukacji oraz kluczowe kompetencje, których osiągnięcie jest finalnym efektem edukacji.

W programie określone są:

- ramowy układ obowiązkowych treści kształcenia;
- model absolwenta poszczególnych etapów kształcenia;
- ramowy program nauczania na określonych etapach kształcenia (podana jest ilość godzin przeznaczonych na realizację programu dla poszczególnych przedmiotów)¹;
- standardy edukacyjne oraz ramowe programy nauczania.

Dla każdego etapu edukacji (według klasyfikacji poziomów kształcenia ISCED – International Standard Classification of Education) jest opracowywany osobny PPN. W niniejszym artykule rozważania koncentrują się na poziomie ISCED2, czyli na drugim etapie edukacyjnym.

¹ To najczęściej zmieniająca się część Państwowego Programu Nauczania.

Trzeba zaznaczyć, że aktualnie obowiązujący PPN na Słowacji został zatwierdzony 19 czerwca 2008 roku, ale od tego czasu był kilkakrotnie modyfikowany, a punktem wyjścia kolejnych zmian był dokument z 1 marca 2011 roku, którego treści są przedmiotem niniejszej analizy. Wówczas po raz pierwszy wprowadzono do programu edukacji problematykę ekologiczną. W 2015 roku ujednociono treść PPN – po uwzględnieniu ogólnie obowiązujących aktów prawnych został opracowany Zaktualizowany Państwowy Program Nauczania (Inovované štátne vzdelávacie programy pre základné školy – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2015). Ostatnie przekształcenia PPN wynikają z nowelizacji Ustawy o wychowaniu i edukacji nr 245/2008, która weszła w życie 1 stycznia 2022 roku (Zákon č. 245/2008 – novela – Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2022b). Wszystkie zmiany wprowadzane od 2011 roku miały na celu doprecyzowanie, formalne ujednoczenie (na przykład nazw przedmiotów) oraz uproszczenie standardów i programów nauczania, zwiększenie liczby godziny przeznaczonych na nauczanie przedmiotów przyrodniczych i języków obcych oraz wzmocnienie powiązań między przedmiotami. Większość zmian nie dotyczyła treści nauczania i badanej problematyki (zob. *Štátny vzdelávací program. Nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy*, opracowany przez Państwowy Instytut Pedagogiczny i zatwierdzony przez Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań i Sportu Republiki Słowackiej 6 lutego 2015 roku – *Štátny pedagogický ústav*, 2011).

Jak już zaznaczono, jedną z najważniejszych cech słowackiego PPN jest położenie nacisku na interdyscyplinarne i ponadprzedmiotowe podejście do projektowania treści edukacyjnych uwzględniające podział na obszary edukacyjne i odpowiadające im przedmioty. W tym duchu wprowadzane są także tak zwane tematy przekrojowe, które obejmują treści nauczania kilku przedmiotów i odzwierciedlają aktualne problemy współczesnego człowieka, krajów Europy i świata. Godziny przyznane do dyspozycji dyrektora dają konkretnej szkole możliwość uzupełnienia treści kształcenia zgodnie z potrzebami wyznaczonymi przez jej własny program edukacyjny.

Program nauczania dla drugiego etapu edukacyjnego

Celem nauczania na drugim etapie edukacyjnym jest przede wszystkim rozwój kluczowych kompetencji, wzbudzenie zainteresowania nauką, opanowanie strategii uczenia się, umiejętności komunikacyjnych oraz szeroko rozumianej odpowiedzialności za siebie i innych. W trakcie zdobywania wiedzy i nabywania umiejętności przez uczniów przeważa interdyscyplinarne podejście, ponadto kładzie się nacisk

na rozwijanie umiejętności analitycznych i krytycznych. Jest to możliwe dzięki podzieleniu treści edukacyjnych na osiem obszarów, które mają ponadprzedmiotowy charakter:

1. Język i komunikacja (język słowacki i literatura słowacka, język angielski, drugi język obcy – niemiecki, francuski, hiszpański, włoski, rosyjski).
2. Matematyka i „praca” z informacjami – wyszukiwanie i przetwarzanie informacji (matematyka, informatyka).
3. Człowiek i przyroda (fizyka, chemia, biologia).
4. Człowiek i społeczeństwo (geografia, historia, wiedza o społeczeństwie).
5. Człowiek i wartości (etyka/religia).
6. Człowiek i świat pracy (technika).
7. Sztuka i kultura (wychowanie muzyczne, wychowanie plastyczne, wychowanie przez sztukę).
8. Zdrowie i sport (wychowanie fizyczne) (Štátny pedagogický ústav, 2011: 10).

Do każdego obszaru edukacyjnego są przypisane przedmioty, na których należy obowiązkowo realizować treści z konkretnych obszarów. Uzupełnieniem kluczowych obszarów są tematy przekrojowe:

1. Edukacja wielokulturowa.
2. Edukacja medialna.
3. Osobisty i społeczny rozwój, którego celem jest rozwijanie autorefleksji, samopoznania oraz kształtowanie odpowiedzialności za swoje działania i życie osobiste.
4. Edukacja ekologiczna.
5. Edukacja dotycząca ruchu drogowego.
6. Ochrona życia i zdrowia (uczeń wie, jak zareagować w przypadku katastrofy przemysłowej i ekologicznej, wypadku drogowego, klęski żywiołowej czy też aktu terroryzmu).
7. Tworzenie projektów i kształcenie umiejętności prezentowania (Štátny pedagogický ústav, 2011: 11).

Tematy przekrojowe można realizować za pomocą różnorodnych form:

jako zintegrowaną część treści nauczania w obszarach edukacyjnych odpowiednich przedmiotów, jako samodzielny przedmiot w ramach dodatkowych godzin (w przypadku ukierunkowania szkoły na wybrane obszary), odpowiednia jest również forma projektu (w zakresie godzin przeznaczonych na zrealizowanie tematu) lub kursu (Štátny pedagogický ústav, 2011: 20, tłum. – A.R.).

Decyzja dotycząca sposobu i czasu realizacji tematów przekrojowych leży w gestii szkoły – tematy te są częścią szkolnych programów i zaleca się, aby podczas ich realizacji wykorzystywano przede wszystkim aktywizujące i interaktywne metody

nauczania. Po przejrzaniu programów szkolnych stwierdzono, że tematy przekrojowe są realizowane głównie w formie projektów i kursów. Najczęściej jako samodzielny przedmiot realizowana jest edukacja regionalna lub edukacja medialna. Określenie stopnia włączenia tematów przekrojowych do treści przedmiotów obowiązkowych wymaga bardziej szczegółowych badań, które zostaną przeprowadzone w kolejnym etapie projektu.

Celem pierwszej fazy badań było ustalenie, czy tematyka klimatyczna lub szeroko rozumiana problematyka środowiskowa są częścią Państwowego Programu Nauczania, a jeśli tak, to w jakich obszarach i na jakich przedmiotach są uwzględniane, w jakiej formie i w jakim zakresie realizowane. Punkt wyjścia badań stanowiła charakterystyka poszczególnych obszarów edukacyjnych zawartych w PPN dla drugiego etapu edukacyjnego szkół podstawowych oraz standardów edukacyjnych (dotyczących wiedzy i umiejętności) poszczególnych przedmiotów obowiązkowych i tematów przekrojowych (standardy te zapisane są w załącznikach do PPN).

Stwierdzono, że zagadnienia ekologiczne i klimatyczne pojawiają się przede wszystkim w obszarze przyrodniczym (3. Człowiek i przyroda), w obszarze nauk społecznych i humanistycznych (4. Człowiek i społeczeństwo), a częściowo także w obszarach dotyczących religii/etyki (5. Człowiek i wartości) oraz językowym (1. Język i komunikacja).

Człowiek i przyroda

Celem edukacji w obszarze zagadnień przyrodniczych jest kształtowanie rozumienia przez ucznia naturalnych aspektów życia człowieka, zainteresowanie ucznia przyrodą i zdobycie przez niego informacji o środowisku naturalnym. Autorzy PPN za najważniejsze uważają poznanie przez ucznia podstawowych zasad ochrony przyrody i środowiska oraz przyswojenie sobie podstawowych zasad zdrowego stylu życia. Zwracają uwagę, że zdobycie takiej wiedzy wymaga interdyscyplinarnego podejścia, które jest również uwzględniane w standardach edukacyjnych przedmiotów należących do tego obszaru – fizyki, chemii, biologii (Štátny pedagogický ústav, 2011: 14). Jednocześnie można zauważyć powiązanie treści tego obszaru z geografią, a także – na drugim miejscu – z matematyką.

Kwestie środowiskowe są ważną treścią bloku tematycznego *Životné prostredie organizmov a človeka* [Środowisko naturalne istot żywych i człowieka] zawartego w standardach edukacyjnych przedmiotu biologia. Do realizacji przeznaczone są następujące tematy:

- środowisko, elementy środowiska człowieka;
- zanieczyszczenie powietrza, wody i gleby;

- odpady, składowiska;
- dbałość o środowisko naturalne i środowisko życia ludzkiego;
- ochrona przyrody i przepisy prawne dotyczące ochrony przyrody (Štátny pedagogický ústav, 2014a: 10).

Efekty kształcenia, czyli to, co uczeń powinien wiedzieć i umieć po zakończeniu realizacji bloku tematycznego i całego przedmiotu, są następujące: umiejętność uzasadnienia przyczyn negatywnego wpływu człowieka na środowisko naturalne, umiejętność oceny wpływu zanieczyszczenia powietrza, wody i gleby na życie ludzi i zwierząt, umiejętność określenia możliwości zapobiegania smogowi, gromadzeniu się odpadów, nabycie nawyków oszczędzania energii i wody pitnej, umiejętność opracowania projektu prostego przedsięwzięcia mającego na celu rozwiązanie problemów środowiskowych w okolicy (Štátny pedagogický ústav, 2014a: 10).

W ramach przedmiotu chemia tematy ekologiczne i środowiskowe są częścią dwóch bloków tematycznych:

1. *Látky a ich vlastnosti* [Substancje i ich właściwości]. Zwraca się tutaj uwagę między innymi na uzdatnianie wody pitnej, oczyszczanie ścieków, na powietrze jako mieszaninę substancji oraz określanie źródła jego zanieczyszczenia (pyły, gazy spalinowe, spaliny przemysłowe i inne) (Štátny pedagogický ústav, 2014b: 3–4).
2. *Významné chemické prvky a ich zlúčeniny* [Najważniejsze pierwiastki i związki chemiczne]. Uczniowie poznają poszczególne pierwiastki i związki chemiczne z uwzględnieniem ich wpływu na środowisko (Štátny pedagogický ústav, 2014b: 5–6).

Efektom kształcenia powinno być zdobycie przez ucznia umiejętności oceny wpływu wybranych tlenków, wodorotlenków, kwasów i soli na środowisko, jak też wyjaśnienia przyczyn efektu cieplarnianego i kwaśnych deszczów oraz ich wpływu na środowisko.

Inne, uzupełniające, spojrzenie na tę problematykę znaleźć można w treściach programowych z fizyki w ramach bloków tematycznych: *Tepló* [Ciepło], *Svetlo* [Światło], *Magnetické a elektrické javy* [Zjawiska magnetyczne i elektryczne], *Sila a pohyb. Práca. Energia* [Siła i ruch. Praca. Energia]. Uczeń zdobywa wiedzę o tym, jak rozchodzi się ciepło, czym jest bilans cieplny, jak energia świetlna zamienia się w ciepło, jakie są źródła światła lub energii, jak zmienia się energia elektryczna, czym są paliwa kopalniane, jak człowiek może wykorzystywać tradycyjne i alternatywne źródła energii.

Zgodnie z tym, co zapisano jako efekty kształcenia, uczeń powinien umieć ocenić na przykład negatywny wpływ silników spalinowych na środowisko, powinien znać sposoby ograniczenia użycia silników spalinowych, ale także uświadomić sobie konsekwencje wzrostu zużycia energii (Štátny pedagogický ústav, 2014c: 7–10).

Człowiek i społeczeństwo

Z punktu widzenia badanej problematyki pozytywne zmiany w treściach kształcenia nastąpiły przede wszystkim w obszarze nauczania treści społecznych. W ciągu sześciu lat (2010–2016) zagadnienia dotyczące ekologii i klimatu były wdrażane do standardów nauczania głównie z przedmiotu geografia. Celem kształcenia w tym zakresie jest zapoznanie uczniów z rozwojem społeczeństwa, najważniejszymi procesami i zjawiskami społecznymi, które mają swoje odzwierciedlenie w życiu codziennym, oraz nauczenie integralnego postrzegania świata i relacji zachodzących pomiędzy naturą a społeczeństwem.

Treści edukacyjne z geografii podzielone są na cztery bloki tematyczne, a w każdym z nich zagadnienia ekologiczne pojawiają się w standardach dotyczących treści nauczania i/lub umiejętności. W bloku zatytułowanym *Krajina – miesto, kde žijeme* [Moja okolica – miejsce, w którym mieszkamy] zwraca się uwagę przede wszystkim na warunki środowiskowe i czynniki wpływające na jakość życia. Natomiast w bloku *Príroda a človek* [Przyroda i człowiek] uwzględniono szeroki zakres tematów:

- klęski żywiołowe na świecie i ich wpływ na środowisko i ludność;
- klimat, obszary klimatyczne, zmiany klimatyczne, globalne ocieplenie a globalne ochłodzenie, rola człowieka w zmianach klimatu;
- ozon, warstwa ozonowa, kwaśne deszcze;
- woda, formy wody na Ziemi, znaczenie wody dla człowieka, funkcja wody, obszary świata z bogatymi zasobami wody, niedobór wody;
- bioróżnorodność (tu: uczeń powinien umieć wyjaśnić skutki niszczenia ekosystemów dla bioróżnorodności);
- zanieczyszczenie rzek i wód podziemnych, stan wód na świecie, ochrona wód i zasobów wodnych, oszczędność wody (Štátny pedagogický ústav, 2015: 203).

Problematyka związana z wodą pojawia się również w kolejnym bloku tematycznym – *Obyvatelstvo a sídla* [Ludność i jej skupiska]. Po zrealizowaniu programu uczeń powinien umieć ocenić skutki wzrostu populacji i poziomu urbanizacji (zanieczyszczenie powietrza i wody).

W części *Činnosť obyvateľstva* [Działalność człowieka] treści kształcenia obejmują takie tematy, jak znaczenie zasobów naturalnych dla człowieka, odnawialne i nieodnawialne zasoby naturalne, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii, wyczerpywanie surowców, wpływ wydobycia na środowisko, ludność i krajobraz (Štátny pedagogický ústav, 2015: 205).

Niektóre z wymienionych tematów przedstawione są w perspektywie czasowej w ramach przedmiotu historia. W ramach zajęć w bloku *Človek vládca prírody?* [Człowiek władcą przyrody?] uczeń dowiaduje się o zmianach, jakie zaszły od najdawniejszych czasów w korzystaniu z naturalnych i sztucznych źródeł energii, czy też

o wykorzystywaniu i nadużywaniu przyrody dla dobra człowieka. Po zrealizowaniu działów tematycznych *Od lovca k roľníkovi a remeselníkovi* [Od myśliwego do chłopa i rzemieślnika] oraz *Riečne civilizácie a ich dedičstvo* [Cywilizacje rzeczne i ich dziedzictwo] uczeń powinien umieć ocenić stan środowiska i zmiany, które w nim zaszły w wyniku działalności człowieka, a także powinien umieć znaleźć związek między warunkami naturalnymi a powstaniem najstarszych państw. Zagadnienia klimatyczne są również marginalnie ujęte w dziale *Súčasný svet* [Współczesny świat] (tematy: *Doba premien* [Czas przemian], *Koniec rozdeleného sveta* [Koniec podzielonego świata], *Fenomény súčasnosti* [Fenomeny współczesności]), gdzie pojawia się pojęcie globalnego ocieplenia; po realizacji tego działu uczeń powinien umieć wymienić przyczyny globalnego ocieplenia na podstawie zdobytej wcześniej wiedzy (Jovankovič, Kratochvíl, Mlynarčíková, 2011).

W realizacji ostatniego przedmiotu z tego obszaru – wiedzy o społeczeństwie – kładzie się nacisk na edukację przygotowującą do bycia aktywnym obywatelem, zwraca się uwagę na poszanowanie zasad demokracji i zasad obywatelskiego współżycia. Problematyka związana ze środowiskiem czy zmianami klimatycznymi nie pojawia się tutaj nawet pośrednio.

Człowiek i wartości

Humanistyczna refleksja nad problematyką zmian zachodzących w jakości środowiska jest częściowo prezentowana w obszarze edukacyjnym Człowiek i wartości. Celem edukacji w tym zakresie jest kształcenie człowieka, który ma świadomość własnej tożsamości i jest zorientowany na takie wartości, jak poszanowanie człowieka, natury, wartości narodowych i współpraca z innymi. Moralne wymiary relacji między człowiekiem a przyrodą stanowią treść jednostki tematycznej *Etické aspekty ochrany prírody* [Etyczne aspekty ochrony przyrody], która jest częścią treści programowych przedmiotu etyka. Standardami dotyczącymi treści tego bloku są: związek między działalnością człowieka a środowiskiem, przykłady etyki ekologicznej (oszczędność energii, ochrona przyrody) (Križová, Podmanický, 2011: 6).

Język i komunikacja

Co interesujące, problematyka klimatu i ochrony środowiska pojawia się także w obszarze edukacyjnym Język i komunikacja. Nie znaleziono omawianych tutaj zagadnień w treściach nauczania języka ojczystego (nawet pośrednio), ale pojawiają się w treściach nauczania języków obcych (we wszystkich językach w tej samej formie),

które daje podstawy językowe i warunki niezbędne do porozumiewania się w ramach Europy, a szczególnie Unii Europejskiej, i świata. Ponieważ konsekwencje zmian klimatycznych i konieczność podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska to aktualne problemy globalne, o których dyskutuje się na szczeblu międzynarodowym, jest zrozumiałe, że są one również uwzględniane w programach nauczania języków obcych. W PPN w dziale *Tematické okruhy a slovná zásoba* [Słownictwo i obszary konwersacji] znajdują się następujące treści: *Náš domov* [Nasz dom] (społeczeństwo i środowisko) oraz *Človek a príroda* [Człowiek i przyroda] (zwierzęta, pogoda, rośliny, klimat, człowiek i jego środowisko naturalne, przyroda wokół nas – ochrona środowiska naturalnego) (Štátny pedagogický ústav, 2015: 55, 79, 100–101, 123–124, 148–149, 171–172).

Jak już wspomniano, edukacja ekologiczna jest również uzupełniającym, przekrojowym tematem, który szkoły mogą w różnych formach włączać do szkolnych programów nauczania. Realizacja treści ekologicznych w ramach odrębnego przedmiotu umożliwi uczniom wszechstronne zrozumienie wzajemnych powiązań między środowiskiem naturalnym a działalnością człowieka. To dla uczniów nowa wartość w zakresie wiedzy i umiejętności, ale także w zakresie postaw i wartości. Treści programowe tego przedmiotu zostały podzielone na pięć obszarów tematycznych:

1. Ochrona przyrody i krajobrazu.
2. Elementy środowiska naturalnego.
3. Zasoby naturalne i ich wykorzystanie, ochrona.
4. Działalność człowieka i problemy środowiska.
5. Stosunek człowieka do środowiska (Kelcová, 2009: 4–5)².

Liczba godzin przyznanych do dyspozycji dyrektora szkoły jest niewielka, dlatego placówki najczęściej wybierają dwie inne formy realizacji edukacji ekologicznej: dodatkowe godziny zajęć obowiązkowych z kluczowych obszarów nauczania przedmiotów ścisłych wymienionych w PPN, w które są wkomponowane zagadnienia związane ze środowiskiem naturalnym (biologia, chemia, fizyka, geografia), a także aktywizujące i interaktywne projekty szkolne lub uczniowskie realizowane poza zajęciami.

W 2021 roku, czyli dziesięć lat po wprowadzeniu tematów ekologicznych do PPN, Instytut Polityki Środowiskowej (Inštitút environmentálnej politiky) we współpracy z Instytutem Polityki Edukacyjnej (Inštitút vzdelávacej politiky) przeprowadził pierwsze całościowe badania analizujące stan edukacji ekologicznej na Słowacji, których wyniki zostały opublikowane w studium pod tytułem *Čo vás v tej škole učia. Analýza stavu formálneho environmentálneho vzdelávania* [Czego uczą w tej szkole.

² Przykład konkretnego planu realizacji przedmiotu edukacja ekologiczna na jeden rok szkolny (2021/2022) można znaleźć na stronie jednej ze słowackich szkół podstawowych (Gažiová, [2021]).

Analiza stanu realizacji edukacji ekologicznej] (Bodáčzová, Engel, Sedláček, 2021). Na podstawie szeroko zakrojonych badań autorzy stwierdzili, że mimo istniejących możliwości proponowanych w PPN edukacja ekologiczna nie stanowi odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne i jest niewystarczająca. Okazuje się, że szkoły wykazują realizację edukacji ekologicznej w szkolnych programach nauczania, ale w praktyce jest ona ograniczona.

W roku szkolnym 2018/2019 w 79 szkołach podstawowych została przeprowadzona kompleksowa inspekcja, z której wynikało, że w 42 szkołach edukację ekologiczną włączono do treści określonych przedmiotów, a w 4 szkołach edukację zrealizowano jako samodzielny przedmiot. [...] W 3% szkół na pierwszym etapie edukacyjnym i w 4% na drugim etapie edukacyjnym zupełnie brakowało tematu przekrojowego edukacja ekologiczna. W niektórych szkołach tematy ekologiczne włączono do treści określonych przedmiotów tylko formalnie i nie stworzono warunków do zrealizowania specyficznych celów nauczania tematu przekrojowego (Bodáčzová, Engel, Sedláček, 2021: 17, tłum. – A.R.).

W wyniku takiego podejścia uczniowie słowaccy mają rozwiniętą świadomość konieczności podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska, natomiast nie rozumieją problemów globalnych i nie umieją wyjaśnić ich przyczyn. Mają również kłopoty ze zrozumieniem wpływu własnego postępowania w życiu codziennym na środowisko naturalne (Bodáčzová, Engel, Sedláček, 2021: 9–10).

Znaczącym elementem opublikowanego studium są autorskie propozycje w zakresie reformy szkolnictwa. Zaleca się, by zmienić nieco obecne, niewystarczające standardy, które nakierowane są na bierną edukację w zakresie środowiska naturalnego lub na deskrypcję ogólnie znanych problemów ekologicznych na zajęciach z przedmiotów przyrodniczych. Więcej uwagi należy poświęcić temu, by uczeń zrozumiał relację natura – środowisko – społeczeństwo, uświadomił sobie wyzwania globalne i bardziej zaangażował w sprawy środowiska, a także powiązaniom teorii z praktyką. Trzeba więc uaktualnić treści i cele edukacji ekologicznej w PPN. Niezbędne jest też udzielanie większego wsparcia szkolnym koordynatorom ekologicznym, zwiększanie ich motywacji, jak również wprowadzenie zmian w przygotowaniu wszystkich nauczycieli – zaleca się wprowadzenie obowiązkowego minimalnego kształcenia ekologicznego studentów kierunków nauczycielskich. Najważniejszym zadaniem jest jednak przygotowanie długoterminowej strategii edukacji ekologicznej na Słowacji.

Dnia 22 kwietnia 2022 roku Ministerstwo Edukacji, Nauki, Badań i Sportu Republiki Słowackiej udostępniło oświadczenie ministra edukacji Branislava Gröhlinga pod tytułem *Environmentálna výchova bude na školách povinná* [Edukacja ekolo-

giczna będzie obowiązkowa w szkołach], w którym została podana informacja, że w ramach przygotowywanej reformy szkolnictwa, uwzględniającej między innymi wnioski z przytoczonego studium, został złożony projekt obowiązkowego nauczania w zakresie ekologii w szkołach podstawowych i średnich:

Decydowanie o tym, w jakim stopniu tematy ekologiczne zostaną zrealizowane, było do tej pory w gestii szkoły. Według nowych przepisów [tematy ekologiczne – A.R.] będą należeć do obowiązkowych treści nauczania. Zmiana nastąpi po wejściu w życie reformy programowej. Zmiany klimatyczne będą stanowić część treści nauczania przedmiotów z obszarów Człowiek i społeczeństwo, Człowiek i przyroda, a mianowicie geografii, wiedzy o społeczeństwie, chemii oraz biologii (Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, 2022a).

Zakończenie

Problematyka związana ze środowiskiem naturalnym i z klimatem w aktualnych słowackich programach edukacyjnych to przede wszystkim treści nauczania ponadprzedmiotowego – uczeń uzyskuje szeroką wiedzę na temat różnych aspektów środowiska naturalnego i jego ochrony, także w perspektywie rozwojowej; wiedzę tę powinien umieć zastosować w życiu codziennym, w kontakcie ze środowiskiem, w którym żyje, powinien również rozumieć globalny wymiar niszczenia środowiska naturalnego. Edukacja ekologiczna jest też narzędziem rozwijania osobowości ucznia (etyka), jego umiejętności pozyskiwania i łączenia informacji na ten sam temat z różnych dziedzin nauki lub porozumiewania się w języku obcym (treści ekologiczne są ujęte w standardach nauczania wszystkich języków obcych).

Praktyka pokazała, że założenia wyrażone w zaleceniach i postulatach zawartych w PPN nie są realizowane. Mamy nadzieję, że sytuacja poprawi się po zatwierdzeniu i wejściu w życie nowych programów nauczania uwzględniających wyniki dotychczasowych badań.

Bibliografia

TPDJP.2022.31.05 s. 12 z 13

- Bodáčzová M., Engel M., Sedláček M., 2021, *Čo vás v tej škole učia. Analýza stavu formálneho environmentálneho vzdelávania na Slovensku*, Apríl 2021, Inštitút environmentálnej politiky–Inštitút vzdelávacej politiky, Bratislava, pobrano z: https://www.minzp.sk/files/iep/2021_03_co_vas_v_tej_skole_ucia.pdf [28.04.2022].
- Gažiová M., [2021], *Plán environmentálnej výchovy – prierezová téma, šk. rok 2021/2022*, Zlaté Moravce, Základná škola Robotnícka 25, <https://zsrobzm.edupage.org/text72/> [dostup: 28.04.2022].
- Jovankovič S., Kratochvíl V., Mlynarčíková H., 2011, *Štátny vzdelávací program. Dejepis (Vzdelávacia oblasť: Človek a spoločnosť). Príloha ISCED 2*, Štátny pedagogický ústav, Bratislava, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/dejepis_isced2.pdf [8.03.2021].
- Kelcová M., 2009, *Štátny vzdelávací program. Environmentálna výchova. (Prierezová téma)*, Štátny pedagogický ústav, Bratislava, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/environmentalna_vychova.pdf [8.03.2021].
- Križová O., Podmanický I., 2011, *Štátny vzdelávací program. Etická výchova. (Vzdelávacia oblasť: Človek a hodnoty). Príloha ISCED 2*, Štátny pedagogický ústav, Bratislava, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/eticka_vychova_isced2.pdf [8.03.2021].
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2015, *Inovované štátne vzdelávacie programy pre základné školy*, pobrano z: <https://www.minedu.sk/data/att/22189.pdf> [28.04.2022].
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2022a, *B. Gröhling: Environmentálna výchova bude na školách povinná – tlačová správa Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky*, 22.04.2022, <https://www.minedu.sk/b-groehling-environmentalna-vychova-bude-na-skolach-povinna/> [dostup: 28.04.2022].
- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky, 2022b, *Zákon č. 245/2008 – novela*, pobrano z: <https://www.minedu.sk/data/att/22737.pdf> [28.04.2022].
- Štátny pedagogický ústav, 2011, *Štátny vzdelávací program pre 2. stupeň základnej školy v Slovenskej republike. ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie*, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/isced2_spu_uprava.pdf [8.03.2021].
- Štátny pedagogický ústav, 2014a, *Inovovaný ŠVP pre 2. stupeň ZŠ. Človek a príroda. Biológia*, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/biologia_nsv_2014.pdf [8.03.2021].
- Štátny pedagogický ústav, 2014b, *Inovovaný ŠVP pre 2. stupeň ZŠ. Človek a príroda. Chémia*, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/chemia_nsv_2014.pdf [8.03.2021].

Štátny pedagogický ústav, 2014c, *Inovovaný ŠVP pre 2. stupeň ZŠ. Človek a príroda. Fyzika*, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/fyzika_nsv_2014-12-03.pdf [8.03.2021].

Štátny pedagogický ústav, 2015, *Rámcové učebné plány a vzdelávacie štandardy vzdelávania na získanie nižšieho stredného vzdelania podľa § 30 ods. 5 a § 42 ods. 4 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školského zákona) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*, pobrano z: https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/statny-vzdelavaci-program/ramcove-ucebne-plany-a-vzdelavacie-standardy-vzdelavania-na-ziskanie-nizsieho-stredneho-vzdelania.pdf [8.03.2021].

Anita Račáková – doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Katedrze Języków Słowiańskich Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, kierownik tej Katedry. Prowadzi na polonistyce zajęcia z translatoryki (tłumaczenie konsekwentne, tłumaczenie symultaniczne, przekład tekstów specjalistycznych). W pracach naukowych zajmuje się dydaktyką tłumaczenia z języków pokrewnych, badaniami porównawczymi nad językami specjalistycznymi, terminologią oraz stylem naukowym i popularnonaukowym. Autorka między innymi publikacji: *Slovensko-polské terminologické reflexie* [Słowacko-polskie rozważania terminologiczne] (Belianum, Banská Bystrica 2017), współautorka książki: A. Majewska-Wójcik, M. Smoleń-Wawrzusiszyn, A. Račáková, G. Olchova: *Dwujęzyczny podręcznik komunikacji językowej dla służb ratowniczych pogranicza polsko-słowackiego* (Wydawnictwo KUL, Lublin 2016).

Anita Račáková – PhD; assistant professor at the Department of Slavic Languages, Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica. She teaches translation to students of Polish studies (consecutive interpreting, simultaneous interpreting, translation of professional texts). Her academic research is focused on the didactics of interpreting from closely related languages, on comparative studies of professional languages, terminology, science and popular science style. Her publications include: Majewska-Wójcik A., Smoleń-Wawrzusiszyn M., Račáková A., Olchova G., 2016, *Dwujęzyczny podręcznik komunikacji językowej dla służb ratowniczych pogranicza polsko-słowackiego* [Bilingual language communication manual for rescue services in the Polish-Slovak borderland], Wydawnictwo KUL, Lublin; Račáková A., 2017, *Slovensko-polské terminologické reflexie* [Slovak-Polish terminological reflections], Belianum, Banská Bystrica.